

Проф. Д-р Снежана МИРАСЧИЕВА¹

Факултет за образовни науки,

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Македонија

САМООЦЕНУВАЊЕ НА СТУДЕНТИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО ДИДАКТИКА КАКО СОВРЕМЕНА ТЕНДЕНЦИЈА НА НАСТАВНИЧКИТЕ ФАКУЛТЕТИ

Резиме

Трудот е обид да ги претстави искуствата од примената на еден нов пристап во оценувањето на постигањата на студентите и тоа во контекст на активно учество во насока на самооценување. Поконкретно овде се претставени искуствата од вклучувањето на студентите во процесот на вреднување на постигањата во текот на наставата по Дидактика на Факултетот за образовни науки во Штип.

Клучни зборови: *евалуација, настава, формативно оценување.*

Воведни размислувања

Модернизацијата во образованието подразбира следење на современите тенденции во сите сфери и на сите нивоа во образованието. Тоа со други зборови значи дека тенденцијата не го исклучува ниту еден сегмент од образованието што еднакво се однесува и на циклусот кој го опфаќа високото образование. Во тој домен се и наставничките факултети. Од своја страна пак процесот на модернизација подразбира промени во курикулумите, содржините, организацијата и евалуацијата на наставата. Намерата во трудот не е да ги елаборираме сите промени, ниту да претставиме пресек на модерните трендови затоа што тие досега се истражувани во различни домени и од различни аспекти. Нашата намера е да претставиме еден момент од сложениот процес на модернизација чие решение не е изолирано од целината. Всушност, станува збор за процесот на евалуација во наставата на наставничките факултети, поконкретно во наставата по Дидактика на Факултетот за образовни науки во Штип.

¹ snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Современите текови и процеси за обезбедување современо образование и во тој контекст модерна настава и флексибилен приод, ја афирмираат потребата од современо вреднување и оценување на постигањата на личноста која учи. Научните сознанија и досегашна практика покажаа дека оценувањето на постигањата на индивидуите кои учат има силна рефлексивна и релевантност во квалитетот на образовниот процес. Квалитетот во образованието е посебен проблем, кој покрај многу други фактори е поврзан и со оценувањето. Но, оценувањето и оценката сами по себе не го одразуваат квалитетот на знаењата.

За значењето и суштината на оценувањето

Имајќи го во предвид фактот дека евалуацијата е сложен и суптилен проблем, чувствуваме потреба од јасна поимска и суштинска дистинкција. Вреднувањето (евалуацијата) е сложен процес кој поминува низ неколку етапи: следење, проверување и оценување. Нашиот предмет на интерес е оценувањето. Уште на почетокот го поставивме прашањето за тоа што претставува оценувањето. Во литературата се среќаваат многубројни дефиниции на поимот оценување во образованието. Овде ќе се навратиме на оние кои се поврзани со нашиот предмет на интерес. Во дел од дефинициите, оценувањето се дефинира како „постапка на определување или придавање на бројчана (нумеричка) или категоријална вредност на она што се оценува“.² Ако се почитува најдлабокото значење на изразот, ќе констатираме дека оценувањето не е синоним за мерење, туку ја вклучува идејата за „вреднување“ бидејќи навистина подразбира припишување на одредено значење на информациите. Во литературата се среќаваат и определби според кои оценувањето се дефинира како процес на давање на судови за постигањата на оној кој учи во одредено подрачје, а тоа се оценките, како резултат на процесот на оценување. Во оценувањето се врши селекција на успешното и неуспешното, позитивното и негативното однесување, поаѓајќи од утврдените стандарди и критериуми. Всушност, со следењето и проверувањето се спознава и утврдува состојбата на постигањата и позитивните промени кај индивидуите кои учат, а со оценувањето се утврдува нивната вредност. Оценувањето, може да се сфати поконкретно како сознаен процес каде во голема мера е застапено индиректното мерење, при што оценувачот не располага со строго определени мерни единици. Оценувањето не може да се замисли без споредување. Значи, преку споредувањето се утврдува односот меѓу постигнувањата и целите. Тоа е вистинскиот предмет на процесот на оценување. Оценувањето во наставниот процес е многу важна

² Зборот оценување во македонскиот јазик доаѓа од *оцени*, што значи: 1. определи вредноста, цената на нешто; 2. прецени, даде преценка за размерот, количината и сл. на нешто; 3. даде мислење, суд за вредноста на некое уметничко и сл. дело; 4. за успехот на ученик, студент и сл. (Речник на македонски јазик II, 1965, стр. 117)

компонента за правилно и квалитетно операционализирање на воспитно- образовниот процес, односно активност со која директно се поврзува квалитетот на образованието. За тоа говори фактот што целокупниот процес на оценување е уреден со законски и нормативни акти (правилници, упатства, норми, стандарди, критериуми), според кои се постапува во воспитно- образовните институции. Според тоа, оценувањето е споредување на утврдената актуелна состојба на постигањата во процесот на настава со посакуваната состојба, односно со стандардите, со она што се очекува и се смета дека треба да биде постигнато. На тој начин се идентификува и определува вредноста на истите.

Тајната на оценувањето е во посветеноста за квалитет. Квалитетното оценување денес се наметнува како услов и фактор за обезбедување квалитет во образованието и унапредување на постапките за оценување на постигањата на учесниците во процесот на настава. Затоа, императивно треба да се создава современ, флексибилен и сеопфатен систем на оценување во образованието кое ќе одговори на предизвиците и потребите на општеството во 21-от век. Барањето за поголема ефикасност и квалитет во образованието како и за стандардни резултати во наставата и учењето ја нагласува потребата од надминување на униформноста на вреднувањето и оценувањето и бара примена на нови форми, методи, постапки и модели на оценување во различни образовни ситуации. Суштинските прашања во тој процес се определени во предметот на следење и оценување како и развојот на способностите на оценуваниот. Всушност, постои тесна поврзаност меѓу процесот на оценување во наставата и квалитетот во образованието. Обезбедувањето на квалитет во образованието бара голема одговорност во оценувањето. Структурата на успехот и степенот на сфаќање и разбирање на наставните содржини, начинот на постигнување на целите, самостојноста во работата, креативниот пристап во наставата и учењето се битни детерминанти за квалитетот на образованието. Оттука, оценувањето на напредокот на индивидуата која учи има значајна психолошка и општествена димензија.³ Всушност квалитетот во образованието подразбира и поголем квалитет во процесот на оценување. А дескрипторите определени како објективност, реалност, целосност (интегралност) и транспарентност се основните карактеристики на квалитетот во оценувањето. Дефинирањето на поимот оценување ја содржи суштината на процесот и упатува на неговото значење. Во тој контекст, за оценувањето говориме како за составен и интегрален дел на наставниот процес. Како последна етапа од еден наставен циклус истовремено претставува насочувач на процесот на планирање и подготовка на следниот

³Мурати,Ц.(2012).Квалитетното оценување денес: фактори и обусловувања. www.p.mk/mk/oc_enuvanje/conference /Docs / Xheladin%20Murati.pdf

циклус. На тој начин, процесот на оценување е основната алка која ги спојува циклусите на наставата и ги опфаќа разновидните аспекти на учење. Ова значи дека во процесот на оценување се обезбедуваат информации врз основа на кои се донесуваат значајни одлуки за наставата и за процесот на учењето кој следи. Повратните информации од оценувањето овозможуваат адекватен избор на образовни задачи, примена на соодветни наставни методи, планирање на активности за учење, правилен избор на пригодни материјали за работа и диференцијација на процесот на учење. Ваквите секојдневни активности го ставаат оценувањето во центарот на наставата и на учењето. Односно учењето, поучувањето и оценувањето се трите компоненти на наставата, кои меѓусебно се поврзани и го формираат основниот дидактички микро - систем. Идејата дека оценувањето, поучувањето и учењето се интегрирани е основна водилка на процесот на учење во насока на постигнување на поставените цели. Затоа оценувањето не треба да се доживува како краен производ на поучувањето и учењето, туку повеќе како континуиран процес кој обезбедува повратна информација на субјектите во наставата за постигнувањата и ефектите на процесите на поучување и учење.⁴ А оценката е слика за напредокот на субјектот кој учи во одреден период. Информациите за тоа како учи индивидуата (процесот на учењето) и за тоа што научила (производ на учењето). Овие елементи од сликата информираат за текот и резултатите на процесот на учење во насока на: планирање на натамошниот тек на процесот на учење согласно поставените цели од програмата; информација за содржините и целите на наставните содржини; истражување и идентификација за моделот на успешно учење; избор и примена на соодветни наставни методи и стратегии; контрола и проверка на текот на напредокот на субјектот кој учи и акумулација и систематизација на информациите за постигањата.

Краток преглед на образовните реформи и состојби во македонскиот образовен систем

Во Македонија, како и во многу други земји во регионот, во образованието се спроведуваат голем број на реформи насочени кон обезбедување на висок квалитет во образованието. Овие реформски зафати имаат за цел да обезбедат компатибилност со образовните стандарди во Европа и светот. Во контекст на осовременувањето на оценувањето, дел од клучните поими се идентификуваат како стандарди, критериуми и норми. Секој од овие поими има посебно значење. Стандардот е всушност опис на потребното ниво на квалитет според кој може да се

⁴Бјекић,Д.,Папић,М.Ж.(2005).Оцењивање,Београд: Министерство просвете и спорта РСрбије, стр 6-7

проценува практиката, без да се даваат прецизни процени за степенот на исполнетоста на барањата. Образовните стандарди ги опфаќаат: целите на образованието, содржините, условите за реализација на програмите и системот на оценување на постигањата на учениците. Со нив се утврдува нивото на подготовката на учениците согласно со развојните потреби на општеството, но и на личноста на ученикот. Се смета дека образовните стандарди го претставуваат минималното ниво на знаења, умеења и развој на способностите кај учениците од одредена возраст. Тие се однесуваат на содржините и квалитетот на образованието. Со нив се утврдува што треба да знаат и да можат да прават учениците по завршувањето на одреден степен (циккус) од образованието.⁵ Постои јасна врска меѓу целите и содржините на наставата и оценувањето (меѓу она што се учи и поучува и она што се оценува - кохерентност во наставата). Предметот на оценување е определен од наставните цели и содржини. Стандардите првенствено се користат заради планирање на оценувањето, обезбедување на квалитет, што ќе придонесе за подобрување на наставата и оценувањето и за само-проценка на квалитетот на оценувањето во институциите. Од исходите на оценувањето зависи како ќе се одвива наставата и кон какви цели ќе се стреми, а ученикот има активна улога во процесот на оценување. Во тој контекст е и пристапот во процесот на оценување во контекст на определување на примена на различни методи како: повратна информација, поставување прашања, есејски прашања, самооценување и заедничко оценување од субјектите, портфолио, изведбени активности и проекти. Впрочем, методите на оценување треба да произлегуваат од наставните цели и очекуваните исходи-секој метод да претставува најсоодветен начин за проверка на даден исход. Различните методи не само што нудат можност за доаѓање до оценката на различни начини, туку треба заедно да се користат. Наместо да се изведува оценка врз основа на постигањата што ученикот ги покажал на еден применет метод, оценката треба да ги одрази постигањата на повеќе исходи на оценување применети во текот на наставата. Оценката е само дел од процесот на оценување односно оценувањето е повеќе од ставање оценка и истите методи можат да се користат и без да водат до оценка. Согласно предметот на интерес во трудот во следните редови ќе се задржиме на самооценувањето. Самооценувањето е во функција на студентите при што тие го следат и оценуваат својот напредок во учењето со што имаат можност за широко согледување и оценување на процесот на учење (а не само ефектите). Важно е однапред точно да знаат што се очекува од нив и со која цел се користи самооценувањето. Ефектите од самооценувањето за студентите се следните: практикување (вежбање) на интелектуалната автономија (обезбедува

⁵ Поповски, К.(2005): Училишна докомологија. Скопје:Китано, 116-126

повисок степен на саморегулација на однесување); учат поефикасно; преземаат одговорност за сопственото учење; учествуваат во формирањето на критериуми за оценување; учат од самиот процес на оценување, ги анализираат сопствените резултати, размислуваат каде и како можат да се подобрат, што оперативно може ефикасно да се изведе преку учеството во водењето на портфолиото и неговото користење како начин на вреднување на постигањата на студентите. Тоа е еден вид на самоспознавање, во кое личноста критички се однесува кон себе, тоа е однос кон себе и оценка-самооценка на сопствената личност. Притоа, личноста себеси „се гледа со очите на другите“. Самооценувањето е израз на зрелоста за сопственото самоспознавање. Улогата на наставникот во самооценувањето на студентот може да биде посредничка со основна цел да го насочува процесот на самооценување и да ја коментира само постапката, а не и самооценувањето на студентот. Самооценувањето е тесно поврзано со заедничкото оценување на студентите. Иако е во функција на развивање на аналитичко-критичкиот приод сепак овие два начина на оценување во својата ефективност и ефикасност се движат во ист правец. Имено, ефектите на заедничкото оценување на студентите се однесуваат на: стекнување со знаење и разбирање; учеството во процесот на оценување ја намалува досадата; ја подобрува концентрацијата и мотивацијата; често ги истражуваат сопствените ставови и мислења во врска со постигањата и очекуваните исходи; задоволни со можноста да се споредат сопствените достигнувања; уверени дека идните резултати ќе им бидат подобри; го олеснува процесот на самооценување; ја зголемува довербата во процесот на оценување; зголемена ангажираност на студентот во сите сегменти на наставниот процес и учење. И покрај тоа, ограничувањата се во однос на тоа што: тешко да се избегнат личните предрасуди и личните параметри меѓу врсниците; несигурност во сопствената способност за оценување; тешкотии при интерпретација на критериумите; отпор да се вклучат во процесот на заедничкото оценување (бидејќи некои студенти оценувањето го сфаќаат како казнена и дискриминаторска постапка, а не како можност за унапредување на своите вештини и знаења); неподготвеност на учениците за ваква форма на оценување. Комуникацијата меѓу субјектите во наставата, во процесот на заедничкото оценување, ќе биде успешна само ако оценката, што (како повратна информација) ја дава наставникот, соодветствува на оценката што ја прифаќа студентот- оној кому таа му е наменета. Затоа, може да се каже дека автор на вистинската оценка е и оценуваниот и оценувачот. Во однос на временската димензија, дел од образовните реформи упатуваат на формативното и сумативно оценување. При тоа во формативното оценување се вклучува интервенција на наставникот во текот на процесот на учење со цел да прибере повратна информација која ја користи за да го води/организира понатамошното учење и поучување Основата на формативното оценување е тоа што

прибраните информации се користат за да се прилагоди работата на наставникот со цел да се постигнат целите на учењето. Во однос на видовите на формативното следење, тие имаат менлив карактер, па се менуваат во текот на учебната година во зависност од целта. Оценките/ вреднувањата се изразуваат со усни и /или писмени коментари, собирање и архивирање на докази во портфолијата (резултати на ученици) за сумирање на постигањата на учениците и давање на оценка. Сумативното оценување, пак се однесува на кумулативните оценувања, и обично се врши на крајот на извесна тема или тематска целина, со намера да се стекне увид во тоа што извесен ученик научил, или за квалитетот на учењето, и да се даде суд за неговата работа според извесни стандарди. Макар што ние често мислиме за сумативното оценување како на традиционални објективни тестови, ова не треба да биде таков случај. На пример, сумативните оценувања можат да следат по извесна акумулација на евиденција собрана во текот на извесен временски период, како во збирка на изработки на студентот. Тоа говори за континуираноста на процесот на оценување.

Од нашите искуства

Бранот на образовни реформи го зафати и високото образование, во сите сегменти не исклучувајќи го процесот на следење, проверување и оценување. Имено, од перспектива на формативното оценување и различните методи на оценување, почитувајќи го комплексниот принцип на оценување, воведена е програма за следење, проверување и оценување на постигањата на студентите. При тоа оценката е продукт на повеќе активности како редовност и присутност во наставата, изработка на семинарски работи како и повремено проверување на напредокот на студентите преку колоквиуми. Движејќи се овие контекстуални рамки на процесот на следење, проверување и оценување, а имајќи ги во предвид спецификите на содржините и целите на наставата по Дидактика, листата на методи на оценување е проширена, па покрај горенаведените, се воведени уште: индивидуални проекти и нивна јавна презентација, домашна работа, самостојна работа на час. Согласно методот на оценување, се одредени и вредностите на оценката. Тие се содржина на портфолиото на студентот. Од друга страна, за квалитетот на изработката на индивидуалните проектни активности и нивната јавна презентација, оценувањето е јавно, транспарентно од страна на студентите и наставникот. Со целокупната постапка студентите се запознаваат на почетокот на учебната година. Овие чекори се превземени согласно дефинираните компетенции кои се во функција на целите на наставата по Дидактика, очекуваните резултати како и специфичноста на наставните содржини по Дидактика. Всушност, после јавната презентација на сопствената проектна активност, секој студент имаше можност да биде оценуван од останатите студенти но и

самиот да ја оцени сопствената работа, описно и бројчано. Сите оценки беа бележени со што се богатеше портфолиото на студентот. Ваквиот пристап во препаративната, оперативна и верификативна фаза од наставата по Дидактика имаше за цел да ги подготви студентите - идни наставници и за планирање и реализација на процесот на оценување во наставата, воопшто. Исто така претпоставивме дека овој начин на вклучување на студентите во сите етапи од наставата ќе има позитивна рефлексија врз постигањата на студентите во наставата по Дидактика, ќе ги поттикне студентите на критичко мислење, а со тоа ќе се обезбедат услови за активно учество, партнерски односи и демократска клима во наставата. Во истражувањето беа опфатени вкупно 210 студенти кои ја следеа наставата по Дидактика на Факултетот за образовни науки, во период од 2009 до 2013 година. За ефектите од примената на овие методи на оценување, го испитавме мислењето на студентите на крајот од учебната година (кога впрочем завршуваше наставата по Дидактика). Во форма на краток писмен исказ студентите ја оценуваат наставата по Дидактика од аспект на начинот на организирање и реализирање. Нивниот исказ всушност беше одговор на прашањата: Што им се допаѓа во наставата по Дидактика и давање на предлози за одделни промени во начинот на реализација на наставата, доколку имаат. Претпоставката дека студентите имаат позитивно мислење и изедначени ставови за примената на методите на оценување во наставата по Дидактика, се потврди. Речиси 85% од студентите опфатени во истражувањето ценат дека на овој начин се почитува нивната личност бидејќи рамноправно учествуваат во формирањето на оценката на нивните постигања. За 71 % од студентите самооценувањето има позитивно влијание врз нивниот однос кон наставата, изразен во зголемување на активната партиципација во наставата. Самооценувањето во наставата по Дидактика ја поттикна и разви самокритичноста ценат 39 % од студентите, а 47% од нив чувствуваат партнерска и соработничка атмосфера за време на часовите по Дидактика, што силно се одразило на нивните постигнувања во наставата.

Заклучни согледувања, предлози и сугестии

Оценувањето на постигањата на студентите во современите развојни и реформски процеси е комплексно прашање ако се имаат предвид сложеноста на процесот на оценувањето на знаењата и постигнатите резултати, неговото општествено, педагошко-психолошко и докимолошко значење и брзиот развој на докимолошките истражувања и сознанија, од друга страна, кои бараат ефикасно имплементирање во педагошката практика. Самооценувањето и оценувањето меѓу себе се есенцијални прашања и содржини кои треба да се научат. Саморефлексијата на студентите и нивното разбирање е корисно за моделирање на

процесот на настава понатаму, а нивната повратна информација е индикатор за сферите на идни дејствувања на наставникот. Оценувањето може да ги менува студентите, да ги развиваат и покажат длабокото разбирање во комуникацијата меѓу индивидуални разлики или пак да ги промовира студентите со предиспозиции и можности за успех. Оценувањето ќе ја постигне својата цел кога „јазикот на оценувањето“ ќе се трансформира во „јазик на инструктивна, поучувачка активност“. (Brookhart, 2003)⁶. Наставниците можат да користат разни варијанти на методи на оценување. Така, следењето овозможува идентификација на прогресот на студентите но и на проблемите и бариерите во процесот на учење. Добра е практиката ако во оценувањето е присутна повратната информација и коментарите на студентите за нивното учење. На тој начин ќе можат да направат преглед на коректните и некоректни перформанси. Повратната информација секогаш содржи начини за докажување на учењето во иднина. Како и да наставниците кои само ја соопштуваат оценката или нивото не даваат потполна повратна информација која ќе му помогне на студентот во учењето. Негативните ефекти од ваквата повратна информација се емпириски потврдени.

Оценувањето е всушност есенцијална компонента на практиката на курикулумот. Оценувањето е процес на размена на информации во оперирањето со курикулумот како и при донесувањето на одлуки за учењето на студентите, курикулумот, планирањето и определбите на образовната политика. Заради тоа, оправдани се сугестиите според кои оценувањето и курикулумот треба да се интегрираат во континуитет во круг на планирање на курикулумот, оперативност, примена и евалуација. Со други зборови, самооценувањето кореспондира со конструктивистичката теориска платформа затоа што влијае на моделот на знаење на субјектот кој учи, но и го следи правецот на холистичкиот приод кон личноста. На крај, не треба да се заборави дека оценувањето има круцијалната улога во формирањето на култура за учење.

Литература

- ПЗМ. (1965): *Речник на македонски јазик II*. Скопје: Просветно дело
- Бјекић, Д., Папић, М.Ж.(2005): *Оцењивање*. Београд: Министарство просвете и спорта РСрбије

⁶ Brookhart, S.M. (2003): Developing measurement theory for classroom assessment purposes and uses. *Educational measurement: issue and practice in* Mikre, F. (2010): The roles of assessment in curriculum practice and enhancement of learning. *Ethiopian Journal of Educational & Science*, 5,2,107

- Gipps, C. V. (1999): Socio-cultural aspects of assessment. In P.D. Pearson & A. Iran-Nejad (Eds.), *Review of Research in Education*. Washington, DC: American Educational Research Association, 24, 355–392.
- Лакинска, Б. (1997): Односот меѓу целите на наставата и оценувањето на успехот на учениците. Во Зборник на трудови од меѓународниот симпозиум на тема: *Оценувања на постигањата на учениците*. Скопје: МОН
- Mikre, F. (2010): The roles of assessment in curriculum practice and enhancement of learning. *Ethiopian Journal of Educational & Science*, 5,2, 101-114.
- Мурати, Ц.(2012): *Квалитетното оценување денес: фактори и обусловувања*, Retrieved of April, 24 2012 from WWW: <http://ww.ep.orgw.p.mk/mk/ocenuvanje/conference /Docs/Xheladin % 20Murati.pdf>
- Поповски, К.(2005): *Училишна докимологија*. Скопје: Китано.
- Filer, A. (2003): *Assessment: Social Practice and Social Product*. London: Rutledge
- Shepard, A. L. (2000): The Role of Assessment in a Learning Culture. *AERA Annual Meeting*. New Orleans, LA, 29, 7, 4–14

Abstract:

This paper is an attempt to present experiences from the application of the new approach in assessment of students' achievements in the context in the active participation in self-evaluation. More concretely, we present experiences from including students into the process of assessment of the achievements during the teaching of Didactics at the Faculty of Educational Sciences in Stip.

Keywords: evaluation, teaching, formative assessment.

